

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

CARPATHIAN HEARTLANDS

*Studies on the prehistory and history of Transsylvania in
European contexts, dedicated to Horia Ciugudean on his 60th
birthday*

NUCLEUL CARPATIC

*Studii privind preistoria și istoria Transilvaniei în context
european, dedicate lui Horia Ciugudean la aniversarea a 60 de
ani*

**Edited by /
Volum îngrijit de:**

**Nikolaus Boroffka
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota**

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXIV

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

GENU POP - webmaster

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2014 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

CARPATHIAN HEARTLANDS
Studies on the prehistory and history of
Transsylvania in European contexts, dedicated to
Horia Ciugudean on his 60th birthday

NUCLEUL CARPATIC
Studii privind preistoria și istoria Transilvaniei în
context european, dedicate lui Horia Ciugudean
la aniversarea a 60 de ani

Edited by /
Volum îngrijit de:

Nikolaus Boroffka
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

ALBA IULIA 2014

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, NIKOLAUS
BOROFFKA, BRÎNDUȘA CIUGUDEAN

Textele nepublicate nu se restituie.

Horia Ciugudean

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

TABULA GRATULATORIA	XV
COLEGIUL EDITORIAL, Prefață (Preface)	XIX
NIKOLAUS BOROFFKA, Memories with Horia	XXIII
Amintiri cu Horia	XXVII
BIBLIOGRAFIE HORIA CIUGUDEAN	XXXI

STUDII – STUDIES

SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTINA MARȚIȘ, ANAMARIA TUDORIE, ADRIAN LUCA, „Consacrarea ritualică” a primei colonizări neolitice din România. Partea II. Locuirea <i>“Ritual Consecration” of the first Neolithic Settlements in Romania. Second part. Habitation.....</i>	1
GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, SORIN COLESNIUC, SOTE ANGELESKI, Muntele Teasc. Despre sanctuare în natură (I) <i>The Teasc Mountain. On Sanctuaries in the Landscape (I).....</i>	25
ZSOLT SZÉKELY, Mormântul în cistă de piatră de la Șincai (jud. Mureș) <i>The Stone Grave from Șincai (Mureș County).....</i>	81
RADU BĂJENARU, Despre datarea și contextul unui topor fațetat din Oltenia <i>On the Dating and Context of a faceted Axe from Oltenia.....</i>	89
TÜNDE HORVÁTH, Mobility: Transhumants or Immigrants? <i>Mobilitate: transhumanți sau imigranți?.....</i>	99
DALIA ANNA POKUTTA, Food and Cooking in the Únětice Culture <i>Hrană și gătit în cultura Únětice</i>	135
CLAES UHNÉR, A critical View on the Use of Salt in the political Economy of Únětice Societies in the Circumharz Region in eastern Germany	

	<i>O viziune critică asupra folosirii sării în economia politică a societăților Unětice în regiunea Circumharz din estul Germaniei</i>	161
PETER THOMAS,	Copper and Gold – Bronze Age Ore Mining in Transylvania <i>Cupru și aur – exploatarea minereurilor din Transilvania în epoca bronzului</i>	177
SASCHA MAUEL,	A close Association of some Tens of Loom Weights from Aiud – Evidence for the Presence of the Warp – Weighted Loom in Bronze Age Transylvania, Romania <i>Un ansamblu de câteva zeci de greutateți pentru războiul de țesut de la Aiud – Dovezi ale prezenței greutateților pentru urzeală în epoca bronzului din Transilvania, România</i>	195
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, MARIUS RÂZA, TEODOR MUNTEAN,	Situri descoperite recent aparținând culturii Wietenberg <i>New Sites belonging to the Wietenberg Culture</i>	215
CORNELIU BELDIMAN, DAN-LUCIAN BUZEA, DIANA-MARIA SZTANCS, BJÖRN BRIEWIG,	Microscopy of Praehistoric symbolic Artefacts. Wietenberg Zoomorphic Antler Plate discovered at Șoimeni, Harghita County <i>Microscopia unor artefacte preistorice simbolice. Placa zoomorvă din corn de cerb aparținând culturii Wietenberg descoperită la Șoimeni, județul Harghita ...</i>	241
MARCIN S. PRZYBYŁA,	Cladistics, Typology and the Bronze Age Pottery from Cârna <i>Cladistica, tipologia și ceramica epocii bronzului de la Cârna</i>	287
ÁGNES KIRÁLY, JUDIT KOÓS, JÁNOS GÁBOR TARBAY,	Representations of Jewellery and Clothing on Late Bronze Age anthropomorphic clay Figurines from north-eastern Hungary <i>Reprezentări ale podoabelor și îmbrăcăminteii pe figurinele antropomorfe din lut din epoca bronzului în nord-estul Ungariei</i>	307
CRISTIAN SCHUSTER,	Faza Tei V, Aspectul cultural Vlădești II–Fundenii Doamnei, grupul Govora–Fundeni sau grupul cultural Fundenii Doamnei?	

	<i>The Phase Tei V, cultural Aspect Vlădești II – Fundenii Doamnei, the Group Govora-Fundeni or the cultural Group Fundenii Doamnei?.....</i>	341
TIBERIUS BADER, Lanzenspitzen vom Typ Dremajlovka	<i>The Dremajlovka type of lance-heads</i>	369
BOGDAN PETRU NICULICĂ, VASILE BUDUI, The Evaluation and spatial Distribution of Bronze Deposits in Bucovina	<i>Evaluarea și distribuția spațială a depozitelor de bronzuri din Bucovina</i>	387
BIANKA NESSEL, Bronze Age Portioning of raw Metal–Concepts, Patterns and Meaning of casting Cakes	<i>Porționarea metalului brut în epoca bronzului-concepte, modele și semnificația turtelor de turnare</i>	401
ANCA-DIANA POPESCU, O formă de turnare din a doua jumătate a mileniului al II-lea a.Chr. descoperită la Căscioarele	<i>A casting Mold dated to the second Half of the 2nd Millennium BC discovered at Căscioarele.....</i>	427
BIBA TERŽAN, Bemerkungen zu einem bimetalenen Vollgriffschwert aus der Hallstattzeitlichen Dolenjsko-Gruppe (SO Slowenien)	<i>Considerații privind o sabie bimetalică cu mânerul plin aparținând grupului hallstattian Dalj (SE Slovenia)</i>	445
BEATRICE CIUȚĂ, Considerații arheobotanice prilejuite de descoperirea unor resturi de <i>vitis vinifera</i> în interiorul unui vas de argint (sec. IV B.C.)	<i>Archaeobotanical Considerations occasioned by the Discovery of vitis vinifera Remains within a silver Vessel (4th Century BC).....</i>	457
MARIUS-MIHAI CIUȚĂ, Istoria pierdută – istoria recuperată. Cazul Hercules 2013	<i>Lost History – Recovered History. The Hercules 2013 Case.....</i>	471
RADU CIOBANU, Statueta lui Hercule ”Farnese” recent descoperită la Apulum – elemente de mitologie comparată, iconografie, tipologie și stil ale unei piese excepționale de artă romană	<i>La Statuette d’Hercule Farnèse récemment découverte à Apulum – éléments de mythologie comparée, iconographie, typologie et style d’une pièce exceptionnelle d’art romain.....</i>	491

RADU OTA, O nouă atestare a zeului Pan și câteva considerații privind imaginile iconografice ale divinității la Apulum <i>A new Atestation of the God Pan and some Considerations regarding the Iconographic Images of the Divinity at Apulum.....</i>	527
CSABA SZABÓ, Notes on a new <i>Salariarius</i> from Apulum <i>Note asupra unui nou salariarius de la Apulum</i>	533
NICOLAE GUDEA, Inscriptiones Tegularum Legionis XIII Geminae 1. Tipologia ștampilelor pe țigle și cărămizi descoperite în castru <i>Inscriptiones Tegularum Legionis XIII Geminae 1. Tiles and Brick Stamps discovered in the Camp – a Typology.</i>	545
MONICA URSU, CLAUDIU TĂNĂSELIA, SERGIU CADAR, MIRCEA CHINTOANU, NICOLAE HAR, DAN ANGHEL, ANCA TIMOFAN, GEORGE BOUNEGRU, Studiu cu privire la compoziția și proveniența mortarelor cu lianți minerali utilizați la construcția edificiilor antice de la Apulum <i>Study on the Composition and Provenience of Mortars with mineral Cement used in the Construction of antique Buildings at Apulum.....</i>	561
CĂLIN COSMA, Considerații privind un nou tip de zăbală din secolele VII-VIII descoperit pe teritoriul Transilvaniei și Slovaciei <i>Betrachtungen zu einem neuen Trensentyp aus dem 7.-8. JH., der auf dem Gebiet Siebenbürgens und der Slowakei Entdeckt Wurde.....</i>	593
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN, O locuință medievală timpurie descoperită în anul 1995 la Alba Iulia "Dealul Furcilor". Câteva considerații privind locuirile medievale timpurii de pe teritoriul orașului Alba Iulia <i>Early Medieval Dwelling found at Alba Iulia "Dealul Furcilor" in 1995. Some Considerations about Early Medieval Settlements on the Territory of Alba Iulia.....</i>	615
AUREL DRAGOTĂ, Tipologia pandantivelor în formă de semilună <i>Typology of Crescent Shaped Pendants.....</i>	645

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU CIOBANU, Alix Barbet, <i>Peintures romaines de Tunisie</i> , ed. Picard, Paris, 2013, 336 pag., 466 fig. alb-negru și color.....	669
RADU CIOBANU, <i>Jupiter on Your Side – Gods and Humans in Antiquity in the Lower Danube Area</i> (Accompanying publication for the thematic exhibitions in Bucharest, Alba Iulia and Constanța: may – september 2013; editor Cristina Georgeta Alexandrescu) Bucharest, 2013, 295 pag., 163 ilustrații alb-negru - text, 149 ilustrații color – catalog.....	675
Lista autorilor.....	681
Indice de autori (2004-2013).....	685

TABVLA GRATVLATORIA

SOTE ANGELESKI – Cluj-Napoca
DAN ANGHEL - Alba Iulia
OLE CHRISTIAN ASLAKSEN - Gothenburg
TIBERIUS BADER - Hemmingen
JOZEF BÁTORA - Bratislava
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN - Zalău
RADU BĂJENARU - București
GABRIEL BĂLAN - Alba Iulia
IOAN BEJINARIU - Zalău
CORNELIU BELDIMAN - București
SÁNDOR BERECKI - Târgu Mureș
KATALIN T. BIRÓ - Budapest
WOJCIECH BLAJER - Krakow
NECULAI BOLOHAN - Iași
NIKOLAUS BOROFFKA - Berlin
RODICA BOROFFKA - Berlin
GEORGE BOUNEGRU - Alba Iulia
BJÖRN BRIEWIG - Berlin
VASILE BUDUI - Suceava
RALUCA BURLACU-TIMOFTE - Cluj-Napoca
DAN-LUCIAN BUZEA - Sfântu Gheorghe
SERGIU CADAR - Cluj-Napoca
MIRCEA CHINTOANU - Cluj-Napoca
DANIELA CIUGUDEAN – Alba Iulia
BEATRICE CIUTĂ - Alba Iulia
MARIUS CIUTĂ - Alba Iulia
SORIN COLESNIUC - Mangalia
CĂLIN COSMA - Cluj-Napoca
GABRIEL CRĂCIUNESCU - Drobeta Turnu-Severin
JANOS DÁNI - Debrecen
WOLFGANG DAVID - München

MIREILLE DAVID-ELBIALI - Geneva
VALENTIN DELEANU - Alba Iulia
LAURA DIETRICH - Berlin
AUREL DRAGOTĂ - Sibiu
FLORIN DRAȘOVEAN - Timișoara
CORNELIU GAIU - Bistrița
ERWIN GÁLL - București
CLAUDIA GERLING - Berlin
ROBERT GINDELE - Satu Mare
ADRIAN GLIGOR - București
BLAGOJE GOVEDARICA - Berlin
HASKEL GREENFIELD - Winnipeg
NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca
SVEND HANSEN - Berlin
NICOLAE HAR - Cluj-Napoca
VOLKER HEYD - Bristol
TÜNDE HORVÁTH - Budapest
CONSTANTIN INEL - Alba Iulia
CAROL KÁCSO - Baia Mare
ELKE KAISER - Berlin
TOBIAS L. KIENLIN - Köln
VALERIU KAVRUK - Sfântu Gheorghe
ÁGNES KIRÁLY - Miskolc
JUDIT KOÓS - Miskolc
GABRIELLA KULCSÁR - Budapest
ILIE LASCU - Alba Iulia
ATTILA LÁSZLÓ - Iași
GHEORGHE LAZAROVICI – Cluj-Napoca
CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI - Iași
ADRIAN LUCA - Sibiu
SABIN ADRIAN LUCA - Sibiu
JOSEPH MARAN - Heidelberg
FLORENTINA MARȚIȘ - Timișoara
SASCHA MAUEL - Thessaloniki
FLORIN MĂRGINEAN - Arad

ZSOLT MOLNÁR-KOVÁCS - Cluj-Napoca
LIVIU MARTA - Satu Mare
TEODOR MUNTEAN - Iași
JÓSZEF GÁBOR-NAGY - Cluj-Napoca
RITA NÉMETH - Târgu Mureș
BIANKA NESSEL - Heidelberg
BOGDAN PETRU NICULICĂ - Suceava
ANCA NIȚOI - Sibiu
JOHN O'SHEA - Michigan
RADU OTA - Alba Iulia
NONA PALINCAȘ - București
CHRISTOPHER PARE - Mainz
JAROSLAV PEŠKA - Olomouc
RICHARD PETROVSZKY - Speyer
ZENO KARL PINTER - Sibiu
IOAN PISO - Cluj-Napoca
DALIA ANNA POKUTTA - Gothenburg
CRISTIAN I. POPA - Alba Iulia
ANCA-DIANA POPESCU - București
MARCIN S. PRZYBYŁA - Cracow
COLIN P. QUINN - Michigan
SORIN RADU - Sibiu
LORENZ RAHMSTORF - Mainz
MARIUS RÂZA - Alba Iulia
AGATHE REINGRUBER - Berlin
BOTOND REZI - Târgu Mureș
CĂTĂLIN RIȘCUȚA - Deva
GABRIEL TIBERIU RUSTOIU - Alba Iulia
CRISTIAN SCHUSTER - București
VALERIU ȘÎRBU - Brăila
TUDOR SOROCEANU - Berlin
THOMAS STÖLLNER - Bochum
COSMIN I. SUCIU - Timișoara
CSABA SZABÓ - Pécs
ILDIKÓ SZATHMÁRI - Budapest

ZSOLT SZÉKELY - Sfântu Gheorghe
ALEXANDRU SZENTMIKLOSI - Timișoara
DIANA-MARIA SZTANCS - București
JÁNOS GÁBOR TARBAY - Budapest
CLAUDIU TĂNĂSELIA - Cluj-Napoca
BIBA TERŽAN - Ljubljana
PETER THOMAS - Bochum
ANCA TIMOFAN - Alba Iulia
SORIN TINCU – Hunedoara
GEORGE TOMEGEA - Sibiu
ANAMARIA TUDORIE - Sibiu
JAN TUREK - Pilsen
IOAN - MARIAN ȚIPLIC - Sibiu
CLAES UHNÉR - Gothenburg
MONICA URSU - Cluj-Napoca
HELLE VANDKILDE - Aarhus
MAGDOLNA VICZE - Százhalombatta
STEFAN WIRTH - Dijon
MIHAI WITTENBERGER - Cluj-Napoca
VOLKER WOLLMANN - Obrigheim
PETAR ZIDAROV - Sofia

ISTORIA PIERDUTĂ - ISTORIA RECUPERATĂ. CAZUL *HERCULES* 2013

Marius-Mihai CIUTĂ,
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, Romania

Cuvinte cheie: Apulum, Colonia Aurelia Apulensis, statuie, Hercules, patrimoniu cultural, recuperare.

Key words: Apulum, Colonia Aurelia Apulensis, statue, Hercules, cultural heritage, recovery.

La 18 septembrie 2013, colecția de arheologie și artă antică a Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia s-a îmbogățit cu o piesă extrem de rară, provenind din *Colonia Aurelia Apulensis*, care a parcurs o cale mai puțin obișnuită pentru un astfel de artefact, ce ajunge, de obicei, în colecții publice în urma unor temeinice cercetări arheologice. Povestea statuii reprezentându-l pe *Hercules Apulensis*, așa cum l-am numit noi într-o primă instanță, este, fără îndoială, una inedită¹, ea făcând obiectul unui dosar penal², respectiv al unei recuperări căreia nu i-au lipsit elementele de spectaculos și suspans.

Studiul de față dorește să aducă la cunoștința specialiștilor în domeniul arheologiei antice date cât mai complete cu privire la circumstanțele descoperirii acestui artefact de valoare excepțională, păstrat *in situ* vreme de peste 1700 de ani, care s-a aflat în situația, nefericită am spune, de a fi pe punctul de a fi pierdut pentru patrimoniul cultural național, însă, hazardul sau destinul, au făcut ca el să ajungă în final acolo unde îi este locul.

Recuperarea unei piese de patrimoniu cultural național, ce face parte din categoria *Tezaur*, sustrasă dintr-un sit arheologic protejat de lege³, reprezintă fără doar și poate, un excelent prilej pentru a stăruii în cele din

¹ Un prim studiu dedicat lui Hercules Apulensis (Ciută 2013) a insistat asupra problematicei judiciare a recuperării statuii antice, pe calea unui dosar penal, cu toate elementele pe care le presupune un astfel de demers, inclusiv aspectele spectaculoase ale acțiunii polițienești. Din acest motiv, nu vom acorda o atenție deosebită asupra acestora în rândurile de față.

² Dosarul 514/P/2013 a fost instrumentat de Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia.

³ Situl arheologic aparține Listei Monumentelor Istorice 2010, conform OMCPN 2361/2010 și Listei Monumentelor arheologice de interes prioritar, conform OMCC 2483 din 12. 12. 2006.

urmă și asupra disfuncțiilor, grave în opinia noastră, tot mai specifice instituțiilor cu atribuții certe în domeniul protejării monumentelor și bunurilor culturale, atribuții prevăzute „cu subiect și predicat” în actele normative în vigoare.

Povestea noastră începe în anul 2012, în municipiul Alba Iulia, anticul *Apulum*, sit arheologic aflat pe *Lista Monumentelor Istorice* din România⁴, pe *Lista siturilor arheologice de interes prioritar* la nivel național⁵, pentru arheologi probabil unul din cele mai importante orașe romane la nord de Dunăre, mai precis în cartierul Partoș, care suprapune, în integralitate, orașul roman *Colonia Aurelia Apulensis*. Semnificația acestui sit a fost pusă în evidență în nenumărate ocazii⁶, fiind unul din centrele urbane care s-a bucurat, pe bună dreptate, de o atenție cu totul specială în antichitate – vorbește de la sine epitetul său din epocă, *Chrysopolis* – situație pe care nu o putem extrapola, din nefericire, asupra atitudinii specialiștilor de epoca romană, îndeosebi în ultimii 15-20 de ani.

*Este situl arheologic cel mai mare din Dacia romană și unul din cele mai întinse din tot Imperiul*⁷. Iată fraza care definește, probabil, cel mai bine orașul antic Apulum. La această apreciere, mai putem adăuga o alta: *este cel mai important oraș roman la nord de Dunăre*⁸. Fără îndoială, componenta sa cea mai evoluată din punct de vedere urbanistic-edilitar, *Colonia Aurelia Apulensis* (Apulum I în literatura de specialitate), dezvoltată chiar pe malul Mureșului, în cartierul Partoș de astăzi (Mureș-Port), inițial ca *pagus* al *Sarmizegetusei Ulpia Traiana*, parcurge ulterior mai multe modificări ale organizării sale, devenind *municipium* în vremea lui Marcus Aurelius (înainte de 180 p.Ch.), pentru ca cea mai dezvoltată fază să o înregistreze în epoca lui Commodus, când devine *Colonia Aurelia*, căpătând, în fine, o nouă incintă, suprapusă pe cea veche și dimensiunile de 1500 x 500 m (pe axa nord-sud – est-vest), o tramă stradală ortogonală și un zid de incintă din piatră⁹.

Apulum I s-a dezvoltat fiind legat de activitățile comerciale presupuse de portul la Mureș, de ogoarele fertile împărțite coloniștilor, de exploatarea și transportul metalelor rare din munți și a sării¹⁰ și, nu în ultimul rând, de prezența permanentă aici a Legiunii a XIII-a Gemina, al cărei rol de supraveghere a căilor

⁴ LMI 2010 anexa la OMCPN 2361/2010, publicat în M.O. an 178 (XXII) nr. 670 bis, 1 oct. 2010.

⁵ OMCC 2483 din 12. 12. 2006; Legea 182/2000 republicată, O.G. 43/2000 republicată.

⁶ RepAlba 1995, p. 41-47 cu bibliografia aferentă; Ardevan 1998, p. 45-51, Diaconescu, Piso 1993, p. 64-82, Muller *et alii* 2013, p. 10-12.

⁷ Ardevan 1998, p. 45; Diaconescu, Piso 1993, p. 67; Müller *et alii* 2013, p. 10-12.

⁸ Afirmatie prof. I. Piso, cu ocazia efectuării unui ghidaj la U. T. Sarmizegetusa, în 2008.

⁹ Ardevan 1998, p. 47-48; Diaconescu, Piso 1993, p. 67-79; Müller *et alii* 2013, p. 10-12.

¹⁰ Benea 2013, p. 119-124.

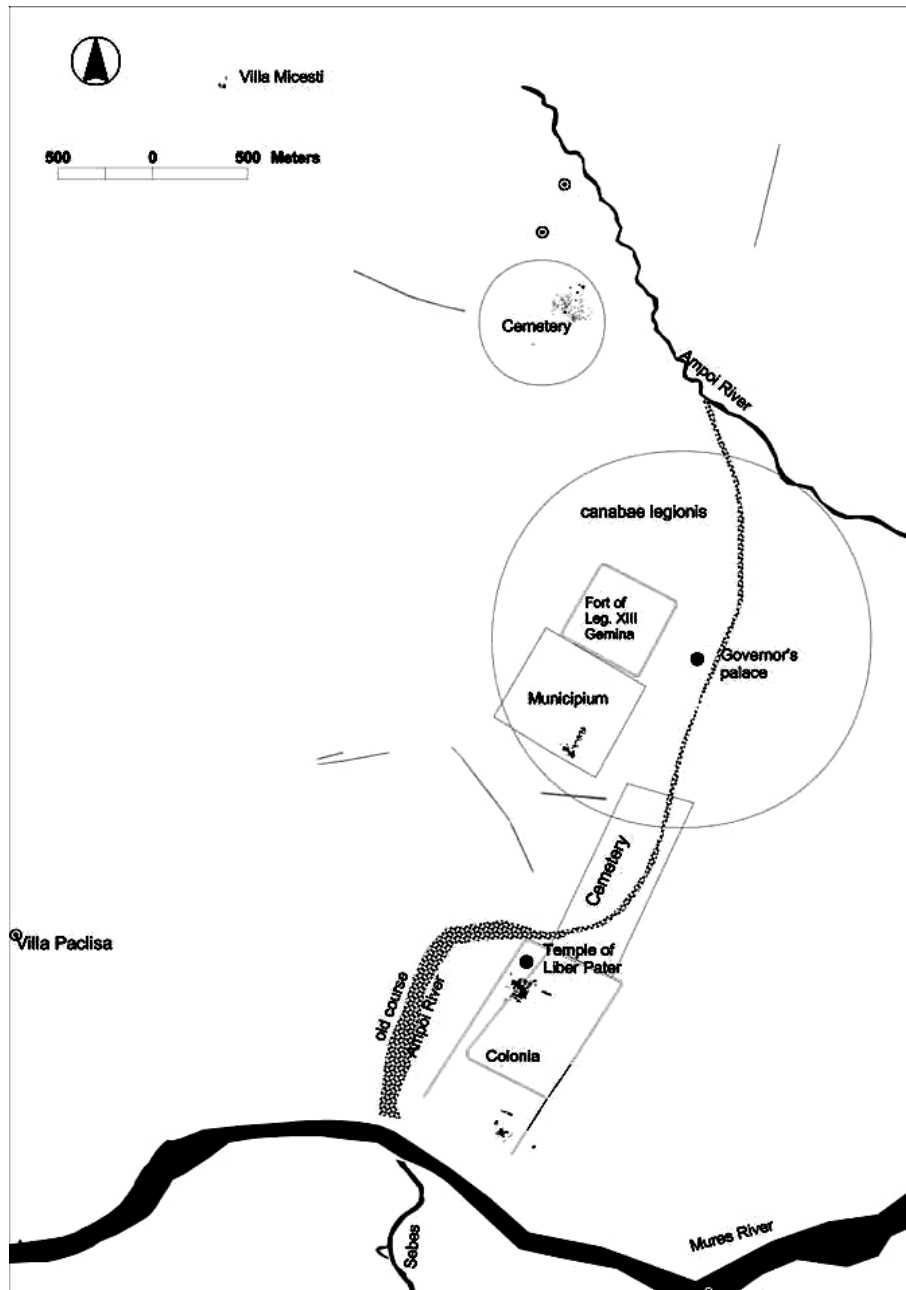

Fig. 1. Oraşul Apulum (sec. III A.D.) cu elementele componente: Castrul, *Colonia Aurelia Apulensis*, *canabae*, *Municipium Septimium Apulense* şi cimitirele (după Oltean 2007).

comerciale și îndeosebi a arealelor cu resurse minerale nu mai are nevoie de detalii. Nu întâmplător, în vremea lui Trebonianus Gallus, colonia primește epitetul *Chrysopolis*, aluzie la elitele orașului ce aveau un rol important în comerțul cu aur¹¹. Orașul roman a avut o dezvoltare puternică în cea de a doua jumătate a secolului II și prima jumătate a secolului III, cu o viață comercială și meșteșugărească intensă, după modelul imperial provincial, cu o elită locală cosmopolită, extrem de înstărită și foarte activă¹².

Nu sunt cunoscute prea multe detalii cu privire la sfârșitul acestui oraș. Este de presupus că el a funcționat, la o scară mai redusă în preajma și după retragerea aureliană¹³. Cert este faptul că, spre deosebire de restul orașului Apulum (**Fig. 1-2**), Partoșul a avut marele avantaj, din perspectiva arheologică (!), de a nu fi fost suprapus de alte locuiri umane până în secolul XVIII-XIX (**Fig. 2**).

Fig. 2. Reprezentarea arealului cartierului Partoš în Harta Josefină. Cu negru, delimitarea *Colonia Aurelia Apulensis*.

¹¹ Ardevan 1998, p. 49.

¹² Ardevan 1998, p. 49.

¹³ Recentele descoperiri din zona de vest a Partoșului, cu incinte funerare, *mausoleum*, ateliere de olărie și gropi pentru stins varul și clădiri cu diverse destinații sunt de natură a arunca o nouă lumină asupra sfârșitului orașului Apulum I (comunicare R. Ota, I. Lascu, G. Bounegru, la Sesiunea de comunicări a Muzeului din Alba Iulia, 21-22 nov. 2013).

Fig. 3. Vedere aeriană asupra cartierului Partoș, cu precizarea arealului de descoperire a statuii lui Hercules.

Undeva la sfârșitul lunii martie a anului 2012¹⁴, pe strada Dacilor, în imediata apropiere a intersecției acesteia cu B-dul. Reg. V Vântori¹⁵ (**Fig. 3-4**), în timpul unor lucrări edilitare ce presupuneau excavarea mecanizată, care se

¹⁴ Detalii privind modul de identificare a datei exacte le-am primit de la colegul George Bounegru, membru al colectivului de cercetare, căruia îi mulțumim pe această cale pentru amabilitate.

¹⁵ Arteră ce străbate pe direcția sud-vest – nord-est întreg cartierul, suprapunând, în linii mari, vechea artera principală, centrală, a orașului antic: *Cardo Maximus*.

desfășurau sub supravegherea arheologilor de la Muzeul Unirii din Alba Iulia¹⁶, a fost scoasă de cupa excavatorului o statuie fragmentară, spartă pe loc de cupa utilajului mecanizat.

La momentul descoperirii, unul dintre muncitori a sesizat în grămada de pământ silueta unei statui înfățișând un bărbat bărbos, dezbrăcat, marmura din care era confecționat fiind albă, foarte lucioasă, iar gamba piciorului stâng fiind ruptă de la genunchi. Bănuind faptul că ar putea fi vorba de o piesă valoroasă¹⁷, a decis, împreună cu un coleg¹⁸, să o ofere cadou inginerului coordonator, în speranța unor beneficii financiare.

Fig. 4. Detaliu cu locul în care a fost descoperită statuia lui Hercule, în imediata apropiere a intersecției străzii Dacilor cu B-dul Reg. V Vânători.

¹⁶ Lucru extrem de greu de înțeles, dacă nu chiar imposibil, este cum s-a putut solicita și cum s-a putut emite o *autorizație de supraveghere (!?)* în zona centrală a *forului* unui oraș precum *Colonia Aurelia Apulensis*, în condițiile în care excavațiile abordau *zone nederanjate anterior*, după cum va reieși din paginile următoare, la adâncimi ce treceau de 4 m!

¹⁷ Muncitorii erau la curent cu faptul că din săpătura lor puteau ieși obiecte valoroase, deoarece acest lucru le fusese confirmat de către arheologii care au supravegheat lucrările, dar mai ales de colecătorii de artefacte, care vizitau șantierul în zilele în care arheologii lipseau, oferind sume de bani, considerabile, pentru piesele descoperite. Din declarațiile celor doi descoperitori, piesa sculpturală *nu a fost un caz izolat*, anterior fiind găsite și alte artefacte: opaițe, fibule, piese din os, monede, vase ceramice, statuete, etc., pe care și le-au însușit, iar ulterior au făcut obiectul comerțului ilegal. Situația este incalificabilă într-un stat european, în mileniul III, cu legi și instituții responsabile pentru protejarea patrimoniului cultural.

¹⁸ Detalii cu privire la modul de descoperire - Ciută 2013, p. 68-84.

Lucru care s-a și întâmplat. De îndată ce a văzut statueta, inginerul¹⁹ le-a dispus celor doi să o încarce în portbagajul autoturismului său, apoi s-a deplasat la domiciliul său din Alba Iulia, unde a depus-o în subsol, cu gândul ca, atunci când va avea nevoie de bani, să o valorifice într-un anumit mod.

Fig. 5. Piesa sustrasă, fotografiată de inginer, în pivnița casei, unde a stat 1 an și 6 luni.

¹⁹ Deoarece procesul penal nu este încheiat, fiind în faza de apel din partea procurorilor, nu vom folosi numele muncitorilor și nici al inginerului implicat în sustragerea piesei. Cu ocazia publicării monografice a statuii, vom fi în măsură să oferim toate aceste date.

De remarcat faptul că în timp ce muncitorii extrăgeau statuia din pamântul excavat, un cetățean domiciliat în casa aflată în imediata apropiere a șanțului, a observat scena și a devenit extrem de atent, sesizând că în pământ se mai zăresc fragmente de mici dimensiuni din marmură albă, pe care le-a recuperat, una câte una, ajungând în final la un număr de 8, pe care le-a pus în curtea interioară a casei sale, intuind că ar putea face parte din statuia de mai mari dimensiuni.

Timp de un an și jumătate, artefactul a intrat *în ocultare*, fără ca nimeni și nimic să trădeze cele întâmplare pe strada Dacilor. Doar un incident, consumat la doar 2-3 zile după descoperire, care ar fi putut avea consecințe tragice, avea să punteze mai clar anchetatorilor momentul descoperirii mai sus descrise. Într-o zi de luni, cel mai probabil în 26 martie, unul din arheologii veniți de la Muzeul din Alba Iulia, aflându-se în preajma autobasculantei în care se arunca pământul excavat, și-a văzut moartea cu ochii când malul șanțului a cedat sub greutatea prea mare și utilajul s-a prăbușit pe o parte. Fotografia accidentului, coroborată cu alte câteva fotografii efectuate în acea zi de arheolog și cu declarațiile martorilor, s-au dovedit a fi salutare în localizarea exactă a momentului și locului descoperirii, fiind de natură să clarifice contextul arheologic din care a provenit artefactul.

La 16 septembrie 2013, inginerul a decis, în sfârșit, să vândă statueta, cerând pe aceasta 6.000 Euro. A fost momentul derulării unui adevărat film de acțiune, cu un flagrant „ca la carte”, în urma căruia statuia fragmentară a fost recuperată²⁰. Din acest moment investigatorilor le era clar că se află în fața unei statui autentice, aparținând lui Hercules, eroul atât de popular în antichitate, modelul original fiind cel al celebrului sculptor Lysipp (sec. IV a. Ch.), model cunoscut ca *Hercule Farnese*, după cel descoperit în sec. XVI în *thermele* lui Caracalla din Roma și care a stat în curtea palatului Cardinalului Alexandru Farnese, până a fost mutat în actuala sa locație, Muzeul Național de Arheologie din Napoli.

A doua zi, în urma percheziției domiciliare la locația cetățeanului din Partoș, au fost recuperate cele 8 fragmente ale statuii, de pe terasa de vară unde erau expuse ca adevărate piese de artă: mâna stângă cu măciuca și blana leului din Nemeea, postamentul statuii cu labele picioarelor și capul de taur, gamba dreaptă, un fragment din blana leului din Nemeea (laba dreaptă din față) și mâna dreaptă, fragmentată în 4 bucăți (palma cu cele trei mere din grădina Hesperidelor, antebrațul, brațul și umărul). Era un moment incredibil! Statuia putea fi întregită în proporție de peste 98%²¹, iar din observarea rupturilor fragmentelor reieșea faptul că toate sunt proaspete, altfel spus, la momentul surprinderii de către cupa excavatorului *statuia fusese întregă!*

²⁰ Ciută 2013, p. 68-84.

²¹ Lipssește un mic fragment din bicepsul drept și un picior al leului.

Fig. 6. Fragmentele de statuie recuperate: a. mâna stângă cu ghioaga și blana leului; b. mâna dreaptă și gamba dreaptă, c. postamentul.

Fără îndoială ne aflăm în fața unui artefact extraordinar, extrem de fin realizat, practic o capodoperă a artei sculpturale antice. Întregită, statuia avea o înălțime de 89-90 cm, greutatea de peste 80 de kg, fiind atent lucrată în cele mai mici detalii. Remarcabile sunt zona bustului, foarte bine lustruit, precum și trăsăturile feței, care redau un Hercules calm, liniștit, odihnindu-se resemnat cu soarta sa. Pe spate, în zona deltoidului drept, martor al extragerii agresive din contextul de origine, o zgârietură adâncă, lăsată de dinții cupei excavatorului. Marmura are o culoare albă cu irizații roșiatice, cărămizii, în spatură cristalele fiind de mari dimensiuni, ușor casante. Prelucrarea suprafețelor prin lustruire este desăvârșită. Depunerile de calcar, nesemnificative, dovedesc faptul că statuia s-a păstrat în poziție orizontală, culcată pe partea dreaptă. O remarcă legată de calitățile estetice deosebite ale statuii: se pare că artistul a utilizat două modele distincte în realizarea ei: partea inferioară, picioarele, abdomenul și mâna stângă aparțin unui tânăr (efeb), atenția cu care este redată mâna stângă, grația și delicatetea, ducând cu gândul mai mult spre trăsăturile feminine, în vreme ce bustul, spatele, capul și chiar mâna dreaptă, aparțin unui bărbat puternic, musculos. Astfel, dacă tragem o diagonală de sus stânga spre jos dreapta, vom constata că artistul a încercat să îngemăneze, simbiotic, două personaje²². Implicațiile pentru interpretarea personajului pot fi multiple, rămâne însă uimitoare patina excelentă, păstrată pe bust și pe cap, obținută atât prin procesul de creație, dar și ca urmare a ungerii îndelungate cu uleiuri, în cadrul clădirii în care s-a aflat, probabil de-a lungul mai multor zeci de ani. Artistul a acordat o atenție deosebită și detaliilor specifice blănii leului, precum și capului de taur. Practic, în cazul lui Hercules de la Apulum avem de a face cu reprezentarea a trei dintre cele 12 munci: uciderea leului din Nemea; uciderea (de fapt capturarea) taurului din Creta și sustragerea merelor din grădina Hesperidelor.

În ziua descoperirii, s-a dispus realizarea unei constatări muzeale asupra piesei²³. Din conținutul acesteia reiese că piesa reprezintă un artefact autentic de valoare excepțională: *conform unei estimări prealabile, piesa face parte din categoria de bunuri culturale încadrate în categoria „Tezaur”. Statuia este din marmură de import (probabil din Asia Mică) și datează din sec. II p.Chr. Ea aparține unui tip iconografic cunoscut sub numele de "Hercules Farnese", o replică de epocă romană după statuia sculptorului grec Lisipp, din epoca clasică (sec. IV a.Chr.). Din Dacia se mai cunoaște o singură piesă de marmură similară, găsită la Mehadia și păstrată la Kunsthistorisches Museum din Viena, dar care este mai mică și cioplită mai rudimentar.*

²² Mulțumim colegului dr. Alexandru Sonoc, de la Muzeul Național Brukenthal din Sibiu, care ne-a oferit amabil această ipoteză de lucru.

²³ Realizată de dr. Radu Ciobanu, de la MNUAI.

Fig. 7. Hercules descoperit în *Colonia Aurelia Apulensis* (vedere din față)²⁴.

²⁴ Fotografii Călin Șuteu.

Fig. 8. Hercules descoperit în *Colonia Aurelia Apulensis* (vedere din spate).

Fig. 9. Hercules Apulensis . Vedere dinspre stânga.

La 18 septembrie 2013, statuia integrală a fost predată Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia²⁵, iar la 23 septembrie era depus la dosar *Raportul de expertiză* solicitat în cauză, aparținând arheologului expert în statuaria romană, dr. Alexandru Diaconescu, cel care evalua piesa întregită la cel puțin 200.000 Euro, ca valoare de circulație (de pornire!) pe piața antichităților. Piesa era comparată cu această ocazie cu cea a lui *Liber Pater*, descoperită la sfârșitul sec. XX, la cca. 450 m spre nord, în extremitatea nord-vestică a Coloniei Aurelia Apulensis. În *raportul* său, Al. Diaconescu amintea de faptul că statuia se afla, fără nici o îndoială pe un soclu: *dacă statuia s-a păstrat întreagă, intactă, atunci este de presupus ca și soclul său, cu o inscripție din partea dedicantului, să se afle în locul excavării, iar în antichitate în acel loc este foarte posibil să fi fost o clădire publică sau locuința unui aristocrat.*

Contextul descoperirii, investigat în scopul identificării locului faptei pentru dosarul penal, s-a dovedit a fi la 52 de metri, spre vest de mijlocul intersecției străzii Dacilor cu B-dul Reg V Vânători. Pentru o mai bună precizare a locului descoperirii s-a recurs la o reconstituire, locul indicat de muncitor fiind exact la mijlocul străzii, pe axul definit de ductul canalizării, vizibil la suprafață. Pentru o mai precisă localizare, menționăm că se află exact în dreptul porții garajului gospodăriei de la nr. 1, în preajma gurii de canal, vizibile. În fine, fotografiile realizate de G. Bounegru la 26 martie 2012, precizează și contextul posibil al piesei, dat fiind faptul că ele au fost efectuate a treia zi după descoperire²⁶. Din fotografie reiese clar faptul că la extremitatea sudică a șanțului practicat, având o adâncime de 4-5 m, este surprins un zid, realizat din cărămidă și din piatră ecarisată, legat cu mortar, care atinge sterilul arheologic undeva la 4,50 m (**Fig. 10**). O astfel de clădire, de mari dimensiuni, delimitată la nord de un drum (*decumanus maximus?*), situată practic în forul Coloniei Aurelia putea fi una de interes public sau locuința unei persoane de rang înalt, un aristocrat cu funcție de conducere.

Orice urme de îndoială cu privire la atribuirea epocii în care a funcționat această clădire sunt înlăturate de studiul hărților, respectiv de faptul că în epoca post-romană, medievală și modernă această zonă a Partoșului nu a fost locuită, nu au existat construcții. Dealtfel, cu ocazia aceluiași săpături din anul 2012, practicate pentru canalizare, pe ductul B-dului Reg. V Vânători, la adâncimi mai mici (2-3 m) au fost surprinse ziduri din blocuri ecarisate, de certă proveniență romană, situație surprinsă și cu ocazia unor cercetări preventive din preajma locului descoperirii, unele din blocuri fiind și acum abandonate.

²⁵ Prezentată publicului la 18. 09. 2014, cu ocazia unei conferințe de presă organizate la Muzeul Unirii din Alba Iulia.

²⁶ Practic a doua zi, deoarece duminica nu s-a lucrat. Astfel reiese că statuia a fost descoperită sâmbătă, 24 martie sau vineri, 23 martie.

Fig. 10. Fotografie realizată la 26 martie 2012, la 2-3 zile după descoperirea statuii.

Spunem acest lucru deoarece, dacă urmărim cu atenție harta Josefînă (**Fig. 2**), vom constata că în cea de a doua jumătate a secolului XVIII actualul cartier se reducea la un grup restrâns de locuințe grupate în extremitatea sa sudică, imediat lângă cursul râului Mureș, în apropierea podului care și-a păstrat locația până în ziua de astăzi. Se observă că vorbim despre cel mult 20 de gospodării, grupate radial în jurul unei clădiri ce pare a fi o biserică, aglomerație ce pare a fi legată mai degrabă de Oarda de Jos (Varadja) decât de orașul Alba Iulia. La vest de această aglomerare remarcăm o amenajare portuară, care se continuă cu o zonă mlăștinoasă extinsă, improprie locuirii, ce corespunde vechiului curs de vărsare al Ampoiului în Mureș. Spre nord, către oraș, înregistrăm lipsa oricărei amenajări umane, realitate pe care o asociem unei perioade de timp extinse.

Hărțile ulterioare ale orașului dovedesc o populație redusă ulterioară secolului XVIII (**Fig. 11**), situație în care, putem să considerăm că arealul Coloniei Aurelia Apulensis *nu a fost suprapus de intervențiile specifice urbanistice*, moderne. Cartierul Partoș este foarte recent. Fără a ne lansa în afirmații riscante, mai mult de 75% din actualele case sunt construite în ultimii 50 de ani. Până în anii '90, Partoșul a figurat ca teren agricol.

În fine, harta realizată de A. Cserny și Al. Borza la începutul secolului XX ne confirmă faptul că Partoșul era locuit doar în câteva insule, dar ne mai precizează un fapt extrem de important. Exact în locul descoperirii statuii lui Hercule, era figurată, cu peste de 100 de ani în urmă, o “ruină” de mari dimensiuni!

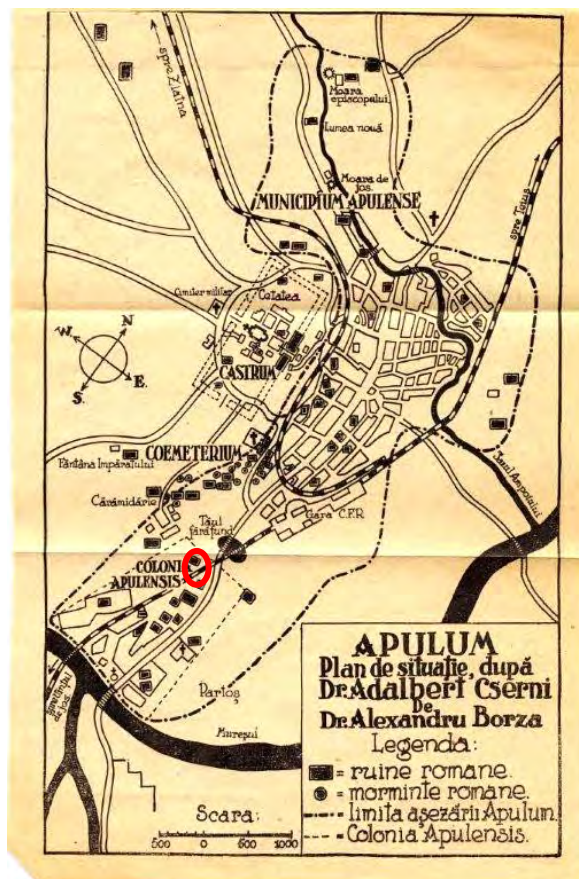

Fig. 11. Hartă întocmită la începutul sec. XX de A. Cserny și Al. Borza, privind situația descoperirilor de epocă romană.

Un punct de vedere pertinent cu privire la situația arheologică din Partoș este conținut de *Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Patrimoniul Construit, Siturile Istorice și Naturale*, act publicat în 2009 (accesibil pe pagina [www.http://presidency.ro](http://presidency.ro)), asumat public de către instituția președenției, care conține o serie de accente, majoritatea negative²⁷ cu privire la situația din acest sit arheologic *de interes național și prioritar!*

²⁷ Nici la ora actuală nu există înregistrări de detaliu și cu atât mai puțin generale ale sitului de la Alba Iulia, asemenea materiale indispensabile cercetării și punerii în valoare a vestigiilor rămânând încă (în sec. XXI!) un *pium desiderium*... Se poate constata cum, sub incidența legislației actuale se poate distruge „cu acoperire” orice sit de importanță excepțională. Întreaga suprafață care conținea vestigiile, ocupată de Colonia Aurelia – cu regim agricol înainte de 1990 – a fost parcelată, trecută în intravilan și construită pe baza modificărilor Ordonanței 43/2000 republicată în 2007, art.6.5. Acest articol se află

Nu ne vom pronunța asupra modului în care s-au efectuat în ultimii 10 ani cercetări arheologice preventive în acest areal. Ne limităm, deocamdată, la a sesiza faptul că în ultimele volume ale *Cronicii Cercetărilor Arheologice*, nu a apărut *nici un raport* cu privire la rezultatele cercetărilor preventive întreprinse aici, deși, dacă ne uităm pe pagina web a Institutului Patrimoniului, la pagina consacrată cercetărilor autorizate, vom constata că anual se eliberează de către Ministerul Culturii între 10 – 20 – 30 de autorizații de acest gen pentru cercetări preventive în arealul Partoșului.

În 2013, un arheolog din Germania, participant la proiectul *Apulum Reloaded*, o versiune nouă a proiectului *Apulum 2000 Liber Pater*, sesiza surprins, pe bună dreptate, că la 10 ani de la încheierea cercetărilor sistematice din zona Templului lui Liber Pater, *în Partoș au apărut extrem de multe case noi*, exprimându-și entuziasmul cu privire la rezultatele cercetărilor arheologice preventive efectuate în cazul fiecăreia dintre ele, care ar fi de natură să completeze cu informații segmente extrem de importante din imaginea anticei Colonia Aurelia. Mărturisim faptul că nu împărtășim același entuziasm, fie și numai datorită realității mai sus menționate: lipsa rapoartelor de cercetare publicate...

În cazul lucrărilor de introducere a canalizării pe principalele artere ale cartierului actual, derulate în anul 2012, în Partoș s-au efectuat cercetări *autorizate*, sub forma *supravegheților*. Situația mai sus descrisă, a comercializării de artefacte arheologice de către muncitorii participanți la excavațiile mecanizate, ne fac să ne punem întrebarea, de bun simț: oare câte piese de valoare și importanța lui *Hercules Apulensis* vor trebui să fie recuperate de polițiști, de procurori, sau de Justiția Divină, până când factorii de decizie vor schimba strategia de abordare prin cercetări preventive și supravegheți (!) în Partoș.

În fine, o tristă concluzie, dacă acum 10 ani, într-o discuție oficială un factor de decizie afirma că *din punct de vedere arheologic Partoșul este pierdut*, iată că este meritul salvatorului Hercules, eroul tragic atât de iubit de muritorii antici, să arate contrariul acestei afirmații și să atragă atenția că, totuși, în Partoș mai sunt încă multe contexte și artefacte de salvat, unele fabuloase chiar, care merită cu prisosință atenția arheologilor și nu doar a lor.

În loc de concluzii

Dacă aruncăm o privire sumară de ordin statistic asupra unei recente lucrări publicate, ce realizează o analiză pertinentă asupra descoperirilor de

în contradicție cu prevederile dintr-un capitol anterior (cap V, art. 21.1) prin care se stipulează că „dezvoltarea durabilă a zonelor de interes arheologic prioritar este obiectiv de interes național”, iar protejarea și punerea în valoare a patrimoniului arheologic din aceste zone sunt, în condițiile legii, „cauză de utilitate publică”. Astfel se explică de ce orice descoperire este abandonată și lăsată fără protecție, acceptându-se executarea proiectului inițiat de investitor. Harta descoperirilor efectuate în 2007 dă o imagine a amplitudinii cercetărilor preventive finalizate prin desființarea pe cale juridică a unui patrimoniu irecuperabil RapPrezid 2009, p. 55.

artefacte din marmură de pe cuprinsul provinciei Dacia, observăm că datele privind repertorierea descoperirilor arheologice din acest material²⁸ ne oferă o imagine care, deși incompletă, este relevantă asupra rolului și poziției jucate de orașul Apulum în cadrul provinciei. Din numărul total de 147 artefacte din marmură repertoriate, 34 sunt provenite din Apulum, iar din acestea, 20 provin cert din Colonia Aurelia Apulensis.

Dacă la aceasta adăugăm și 8 piese nerepertoriate în lucrare, descoperite în ultimii ani în cuprinsul orașului, respectiv: *statuia lui Hercules*; *cap de tânăr* din marmură de Bucova, ce a făcut, la rândul său, obiectul unui dosar penal, provenit tot din Colonia Aurelia; *statuia zeiței Nemesis* și *altarul* dedicat tot ei, *inscripția monumentală* din Principia Castrului, *statuia ce reprezintă un personaj feminin* descoperită în cadrul cercetării clădirii H a Universității din Alba Iulia, *două sarcofage* descoperite în Partoș, toate aflate în colecția Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, putem aprecia că orașul Apulum, prin cele 42 de piese din marmură (!), majoritatea lor statui, baze de statui sau reliefuri votive statuare, domină net toate celelalte orașe ale provinciei. În aceeași manieră, tot aici au fost descoperite cele mai multe statui realizate din marmură de import (Paros, Afyon, Prokonnesos, Usak, Naxos²⁹), în număr de 9 (dacă acceptăm ipoteza că și marmura din care este confecționat Hercule este originară din Aphyon), acestea fiind și cele al căror atelier de creație nu este unul autohton. Acesta din urmă poate fi un argument, alături de altele, cu privire la puterea financiar-economică a celor care își permiteau astfel de comenzi.

Este de presupus că în epoca modernă și contemporană multe alte piese, similare, s-au pierdut, fie prin distrugere de către cei care și-au construit case pe teritoriul vechii Colonia Aurelia, fie prin comercializarea celor găsite întâmplător³⁰.

Într-un studiu recent precizăm, fără a cunoaște pe deplin profunzimea fenomenului, că *într-o societate ideală, civilizată, arheologul nu ar trebui să aibă preocupări comune cu procurorul sau cu polițistul (fie el specialist în protejarea patrimoniului cultural), legate de investigarea unor situri, contexte, artefacte etc., ce au făcut obiectul unor activități infracționale. Cu aceeași ocazie, tristă concluzie, opinăm pe cale de consecință că fenomenul criminalității are însă multiple fețe, iar România ultimilor douăzeci de ani a simțit, din nefericire pe propria-i piele, efectele dezastruoase ale proliferării acestui fenomen, din perspectiva dureroasă a pierderilor în domeniul patrimoniului cultural*³¹.

²⁸ Müller *et alii* 2013, 23 sqq.

²⁹ Müller *et alii* 2013, 23 sqq.

³⁰ Pe când ne putem aștepta la un studiu riguros, axat pe repertorierea sistematică a tuturor pieselor sculpturale apulense care au ajuns la Viena și Budapesta, în epoca modernă și contemporană?

³¹ Ciută 2009, p. 272-278.

LOST HISTORY – RECOVERED HISTORY. THE *HERCULES 2013* CASE

SUMMARY

The paper deals with the circumstances of the discovery of a rare marble statue, representing Hercules, in the most important city of the Roman province Dacia: Apulum. The statue that is the object of the present study was recovered in 2013 by the judiciary authorities, during a penal file of a stolen artefact from *Colonia Aurelia Apulensis*, at one year after his discovery, in Partos, a quarter of Alba Iulia. The present study aims to inform specialists in archaeology about the dramatic situation that an artefact with an exceptional value was, unfortunately, almost lost to the national cultural heritage, but, by chance or destiny, was recovered in a way less common for such an object. At least, the author advances some ideas about the *normality* of making *surveying* and *rescue* excavations in the protected area of Colonia Aurelia Apulensis, when this kind of artefacts are excellently preserved *in situ*, and the buildings where they functioned are still there...

EXPLANATION OF FIGURES

Fig.1. Roman Apulum with the elements: Military Camp, *Colonia*, *Canabae*, *Municipium* and cemeteries (after Oltean 2007)

Fig. 2. Aerial view of the Partos quarter, which indicate the area of the discovery of the statue of Hercules (the black square)

Fig. 3. Representation of current Partos area in the *Josephinian Map*

Fig. 4. Detail of the place where the Hercules statue was discovered (red spot), in the vicinity of the intersection of Dacilor street with Regimentul V Vânători Boulevard.

Fig. 5. Statue of Hercules, photographed in the house basement

Fig. 6. Statue fragments recovered: the left hand with the mace and the lion fur b. Excerpts from his right hand and right leg, c. pedestal of the statue

Fig. 7. Hercules discovered in Colonia Aurelia Apulensis (front view)

Fig. 8. Hercules discovered in Colonia Aurelia Apulensis (rear view)

Fig. 9. Hercules Apulensis. Left side view

Fig. 10. Photo realised in 26 March 2012, 2-3 days after the discovery of the statue.

Fig. 11. Map drawn in the early century XX by A. Cserny and Al. Borza, with the situation of the Roman finds.

Abrevieri bibliografice

Ardevan 1998	- R. Ardevan, <i>Viața municipală în Dacia Romană</i> , Timișoara, 1998.
Benea 2013	- D. Benea, "Câteva observații privind depozitul de sare de la Apulum", <i>Apulum</i> , L, 2013, p. 119-124.
Diaconescu, Piso 1993	- Al. Diaconescu, I. Piso, (ed. D. Alicu, H. Boegli) <i>La politique ediltaire dans les provinces de l'Empire romain</i>

- (Actes du 1er Colloque roumano-suisse, Deva, 1991), Cluj-Napoca, 1993.
- Ciută 2009 – M-M. Ciută, ”Reflecții asupra unui posibil diagnostic privind starea protejării patrimoniului cultural național”, *Combaterea Criminalității contra Patrimoniului Cultural European*, Seria Patrimonium, II, 2009, p. 271-284.
- Ciută 2013 - M.-M. Ciută, ”Recovering the past. The case of Hercules Apulensis”, *Acta Terrae Septemcastrensis*, XII, 2013, p. 65-84.
- Muller *et alii* 2013 - H. Müller, I. Piso, B. Schwaighofer, M. Benea, *Das Marmor in Römischen Dakien*, Mega Verlag, Cluj-Napoca, 2013.
- Oltean 2007 - I. A. Oltean, *Dacia, Landscape, colonisation and romanisation*, Routledge, London, New York, 2007.
- RapPrezid 2009 - *Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Patrimoniul Construit, Siturile Istorice și Naturale*, www. presidency.ro, 2009.
- RepAlba 1995 - ed. V. Moga, H. Ciugudean, *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995.

LISTA AUTORILOR

Dan Anghel - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, dnanghel@yahoo.com

Sote Angeleski - Cluj-Napoca, s_angeleski@yahoo.com

Tiberius Bader - Hemmingen, tib.bader@web.de

Dan Băcuet-Crișan - Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău, bacuet@yahoo.com

Radu Băjenaru - Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, radu.bajenaru@gmail.com

Gabriel Bălan - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, liviugabrielbalan@yahoo.com

Corneliu Beldiman - «Dimitrie Cantemir» Christian University, Faculty of History, Bucharest; Romanian Scientific Society for Interdisciplinary Research, Bucharest; belcor@gmail.com

George Bounegru - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, bounegru_g_viziru@yahoo.com

Björn Briewig - German Archaeological Institute, Berlin, bjoerndebrie@yahoo.de

Vasile Budui - "Ștefan cel Mare" University, Suceava, Faculty of History and Geography, Department of Geography, vbudui@yahoo.com

Raluca Burlacu-Timofte - Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, raluburlacu@gmail.com

Dan-Lucian Buzea - National Museum of the Eastern Carpathians, Sfântu Gheorghe, buzealuci@yahoo.com

Sergiu Cadar - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, sergiu.cadar@icia.com

Mircea Chintoanu - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, chintoanu_m@yahoo.com

Radu Ciobanu - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, pufu_ciobanu@yahoo.com

Beatrice Ciută - Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia, beatriceciuta@yahoo.com

Marius Ciută - Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu, mariusciuta@yahoo.com

Sorin Colesniuc - Muzeul de Arheologie Callatis, Mangalia, sorinmarcelcolesniuc@yahoo.com

Călin Cosma - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca, cosma.calin@yahoo.com

Aurel Dragotă - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, reludragota@yahoo.com

Nicolae Gudea - Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca

Nicolae Har - Universitatea "Babeș-Bolyai", Facultatea de Biologie și Geologie, Departamentul de Geologie, Cluj-Napoca, nicolae.har@ubbcluj.ro

Tünde Horváth - Budapest, tundehorvath4@gmail.com

Cornelia-Magda Lazarovici - Institutul de Arheologie, Iași, magdamantu@yahoo.com

Gheorghe Lazarovici - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, ghlazarovici@yahoo.com

Adrian Luca - Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, luca_adrian_sibiu@yahoo.com

Sabin Adrian Luca - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, sabinadrian.luca@ulbsibiu.ro; Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, sabin.luca@brukenthalmuseum.ro

Florentina Martiș - Muzeul Banatului, Timișoara, tina.martis@yahoo.com

Sascha Mauel - Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, kontakt@mauel.dk

Teodor Munteanu - Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", Iași, teddy_muntean@yahoo.com

Bianka Nessel - ERC Project "BronzeAgeTin" Institute of Earth Sciences Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Heidelberg, Bianka.Nessel@geow.uni-heidelberg.de

Bogdan Petru Niculică - Bukovina Museum, Suceava, niculicab@yahoo.com

Radu Ota - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, eractum@yahoo.com

Dalia Anna Pokutta - Department of Archaeology, University of Gothenburg, Gothenburg, dalia.anna.pokutta@gu.se

Anca-Diana Popescu - Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, ancadiana_popescu@yahoo.com

Marcin S. PRZYBYŁA - Institute of Archaeology, Jagiellonian University, Cracow, mszprzybyla@gmail.com

Marius Râza - Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia, raza_marius@yahoo.com

Cristian Schuster - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” – Centrul de Tracologie, București, cristianschuster@yahoo.com

Csaba Szabó - University of Pécs, Pécs, szabo.csaba.pte@gmail.com

Zsolt Székely - UBB, Extensia Sf. Gheorghe, Sf. Gheorghe, szekely.zsolt@fspac.ro

Diana-Maria Sztancs - «Dimitrie Cantemir» Christian University, Faculty of History, Bucharest; Romanian Scientific Society for Interdisciplinary Research, Bucharest; beldiana22@yahoo.com

Claudiu Tănăselia - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică Cluj-Napoca, claudiu@tanaselia.ro

Biba Teržan - Univerza v Ljubljani Filozofska fakulteta Oddelek za arheologijo, Ljubljana, ljubinka.terzan@ff.uni-lj.si

Peter Thomas - Deutsches Bergbau-Museum Bochum Forschungsbereich Montanarchäologie, Peter.Thomas@Bergbaumuseum.de

Anca Timofan - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, anca.timofan@yahoo.com

Anamaria Tudorie - Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, anamaria.tudorie@brukenthalmuseum.ro

Claes Uhnér - Department of historical studies, University of Gothenburg, Gothenburg, claes_uhner@hotmail.com

Monica Ursu - Institutul de Cercetări pentru Instrumentație Analitică, Cluj-Napoca, monaursu5@yahoo.com